

Belgisch-Nederlandse Rechtshistorische Dagen

30 en 31 maart 2023, Leuven

Organiserend Wetenschappelijk Comité:

- Prof. dr. Wouter Druwé
- Prof. dr. Randall Lesaffer
- Prof. dr. Inge Van Hulle

Programma donderdag 30 maart 2023

Plenaire openingszitting in aula Zeger van Hee:

Voorzitter: Prof. dr. Randall Lesaffer (KU Leuven)

- 10u15: Verwelkoming door Decaan Devroe en het organisatiecomité
- 10u30: Prof. dr. Frederik Dhondt (VUB), *Amour, protection, bonheur? De hertog van Brabant en zijn onderdanen bij Goswin de Wynants.*
- 11u: Prof. dr. mr. Hylkje de Jong (VU Amsterdam), *Het HUF-project. Over het nut van digitale archiefontsluiting.*
- 11u30: Em. prof. dr. Fred Stevens (KU Leuven), *Oranje of Pruisen. Het Land van Turnhout, twistappel tussen Frederik I, koning van Pruisen en Johan Willem Friso, prins van Oranje (1702-1732).*
- 12u: Dr. Zülâl Muslu (Tilburg University), *Professionalism redefined in extraterritorial courts: The example of the British Supreme Court in Istanbul.*

12u30: Lunch in de inkomhal Zeger van Hee

In lokaal DV3 01.02:

Voorzitter: Prof. dr. Wouter Druwé (KU Leuven)

- 13u30: Drs. Jens Van Paemel (KU Leuven), *Het privilege van Filips de Goede aan de vrije schippers van Gent (1436).*
- 14u: Drs. Marvin Wiegand (VU Amsterdam), *The right to take over a sale in medieval Frisia.*
- 14u30: Dr. Mark Vermeer (KU Leuven), *Testamentaire praktijken in laatmiddeleeuws Brabant.*
- 15u: Dra. Marie-Sophie Silan (ULiège), *Sons like daughters, and daughters like sons. Daughters' inheritance rights within the principality of Liège in the light of wills and marriage contracts (16th century).*

In lokaal DV3 01.25:

Voorzitter: Em. prof. dr. Fred Stevens (KU Leuven)

- 13u30: Drs. Maarten Klink (Radboud Universiteit), *Privaatrecht in de politieke theorie van Cicero en Seneca.*
- 14u: Drs. Geert Sluijs (KU Leuven), *De strijd om de politieke ziel van de Zuidelijke Nederlanden. Recht en bestuur in Justus Lipsius en Diodorus Tuldenus.*

- 14u30: Dra. Emilie Colpaine (Université Saint-Louis – Bruxelles), *L'élaboration d'une normativité à base historique dans le 'De legationibus' d'Alberico Gentili.*
- 15u: Drs. Clemens Lokin (Radboud Universiteit), *Isaïc Abraham Levy (1836-1920) over aard en grens van de rechterlijke bevoegdheid.*

15u30: Koffiepauze in de inkomhal van de Nieuwe Valk

In lokaal DV3 01.02:

Voorzitter: Prof. dr. Dirk Heirbaut (UGent)

- 16u: Dr. Harry Runia (Groningen), *De rol van prof. E.M. Meijers bij de ontwikkeling van het nieuwe Burgerlijk Wetboek in de periode 1939-1944.*
- 16u30: Drs. Christian Via Balole (UC Louvain), *Le travail forcé au Congo (1885-1960): les discours de légitimation à l'épreuve du cadre juridique international.*
- 17u: Drs. Jasper Van de Woestijne (UGent), *Op het snijvlak tussen arbeid en recht. De werkrechtscursussen van beroep (1910-1970) en de ontvoogding van de arbeidsrechtspreek in België.*

In lokaal DV3 01.25:

Voorzitter: Dr. Mark Vermeer (KU Leuven)

- 16u: Dr. Jérémie Ferrer-Bartomeu (ULiège/UC Louvain), *L'analyse de la représentation iconographique des administrateurs et des administrations des anciens Pays-Bas espagnols à la Renaissance.*
- 16u30: Dr. Marie-Charlotte Le Bailly (Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience), *Vorstenportretten in vroege edities van wetgeving in Holland en Zeeland (1500-1540): vorstelijke propaganda of slimme marketing van drukkersboekverkopers?*
- 17u: Drs. Nicolas Ruys (UC Louvain), *Une grâce qui blesse le droit d'autrui? Praktijk en theorie van het vorstelijk gratierecht in burgerlijke zaken in de Spaanse Nederlanden.*
- 17u30: Dr. Gert Gielis (Algemeen Rijksarchief), *Vroegmoderne pardonbrieven als bron voor rechtsgeschiedenis.*

Programma vrijdag 31 maart 2023

In de Grote Vergaderzaal, Oude Valk:

Voorzitter: Dr. Pim Oosterhuis (Universiteit Maastricht)

- 9u: Drs. Niels Fieremans (UGent/VUB), *Eén voor allen of allen voor één? De processtrategieën van de Italiaanse naties in laatmiddeleeuws Brugge.*
- 9u30: Dr. Bruno Debaenst (Uppsala), *Jo(o)s heeft het geweten! In het spoor van het plagiaat van Joos De Damhoudere.*
- 10u: Dra. Ana Luiza Ferreira Gomes Silva (KU Leuven), *Teaching on the 'life and propriety of clerics'. Petrus Peckius (1529-1589) in light of the Council of Trent.*
- 10u30: Drs. Wout Vandermeulen (KU Leuven), *Concurrentie op de Noord-Zuidverbinding? De invloed van Lessius en de laatscholastiek op het denken van Hugo Grotius over monopolies.*

In de aula Zeger van Hee:

Voorzitter: Prof. dr. mr. Hylkje de Jong (VU Amsterdam)

- 9u: Drs. Vaclav Dvorský (KU Leuven), *The concept of fungibility in Roman law.*
- 9u30: Dra. Shiri Roelofs (KU Leuven), *Robertus Bellarminus (1542-1621) over het recht en de moraal van de markt. Inleiding en bronnen.*
- 10u: Dr. C.M. (Marco) in 't Veld (Tilburg University), *Fraude en rechtstoepassing binnen de muren van de Amsterdamse Waag (17de-18de eeuw)*
- 10u30: Drs. Rodrick Van Der Smissen (VUB), *Cession des biens als negentiende-eeuwse adaptatie van het Romeinsrechtelijke cessio bonorum.*

11u: Koffiepauze in de inkomhal Zeger van Hee

In de aula Zeger van Hee:

Voorzitter: Prof. dr. Wouter Druwé (KU Leuven)

- 11u30: Dr. Stefano Cattelan (VUB), *From Bynkershoek back to Grotius: the Law of the Sea in the Age of Mercantilism.*
- **12u: Leuvense Rechthistorische Lezing door prof. mr. Rick Verhagen, *Van vuistpand naar 'floating charge'. Oorsprong en evolutie van het klassieke Romeinse pandrecht***

13u: Lunch in de inkomhal Zeger van Hee

Plenaire slotzitting in de aula Zeger van Hee:

Voorzitter: Prof. dr. Inge Van Hulle (KU Leuven)

- 14u: Prof. dr. Dave De ruysscher (Tilburg University/VUB), *Jurisdictie over de Schelde, rond de Rupelmonding, in de 14de-16de eeuw.*
- 14u30: Dr. Emanuel van Dongen en dr. Michael Milo (Universiteit Utrecht), *Gewoonterecht in het vroegmoderne Utrecht. Een analyse van gewoonterecht als rechtsbron aan de hand van Radelants 'Decisiones'.*
- 15u: Dr. Caroline Laske (UC Louvain), *Textual representation as a conceptual tool for legal history research.*
- 15u30: Prof. dr. Sebastiaan Vandenbogaerde (UAntwerpen/UGent), *Een nieuw recht? De reconstructie van België middels de rechtbanken voor oorlogsschade (1919-1935).*

16u: Slotwoord door organisatiecomité

Donderdag 30 maart om 10.30u: Prof. dr. Frederik Dhondt

“Amour, protection, bonheur ?” De hertog van Brabant en zijn onderdanen bij Goswin de Wynants

Burggraaf Goswin Arnold de Wynants (1661-1732) geniet enige discrete bekendheid als alumnus van de Leuvense rechtenfaculteit, advocaat en raadsheer bij de Raad van Brabant te Brussel en topadviseur van Keizer Karel VI (1685-1740) in Wenen en Praag bij de Hoge Raad voor de Nederlanden. Zijn illustere schoonzoon Patrice-François de Neny (1716-1784) is de auteur van het standaardwerk *Mémoires historiques et politiques sur les Pays-Bas autrichiens*. Wynants wijdde zelf twee intrigerende manuscripten aan de instellingen van de Oostenrijkse Nederlanden (1730) en de fiscale constitutie van het hertogdom Brabant (1723). Beide onuitgegeven werken (Conscience-erfgoedbibliotheek Antwerpen; KBR) werden gedigitaliseerd en met de Pylaia HTR-technologie (Transkribus) geanalyseerd.

De stellingen van deze dienaar van het centrale gezag werden eerder als regalistisch (en impliciet jansenistisch) gekarakteriseerd: Wynants houdt een restrictieve interpretatie van belastingvrijstellingen aan, verzet zich tegen ambtsverkoop en kijkt kritisch naar het discours van adel, clerus en ambachten. Binnen- en buitenlandse doctrine (Van Espen, Choppin, Le Bret, Christyn, Anselmo, Stockmans, Tuldenus ...), middeleeuwse charters, vroegmoderne ordonnances en uiteraard de rechtspraak van de (soevereine) Raad van Brabant (waarvan Wynants' rechtspraakverzameling postuum werd gepubliceerd in 1744) kruiden een heldere en informele schrijfstijl.

Gezien het belang van de Brabantse traditie in de vertogen van zowel de Brabantse Omwenteling (1787, 1789-1790) als de Belgische revolutie (1830-1831) is de constitutionele theorie van Wynants bijzonder boeiend. Hij verdedigt met hand en tand het verbod om belastingen te heffen zonder instemming van de staten. In zijn ogen gaat het om een natuurrechtelijk en oorspronkelijk recht, en geenszins om een (positiefrechtelijk en dus herroepbaar) privilege. Vorst (in Brabant: hertog, ongeacht andere titels) en onderdanen zijn aan elkaar gebonden in een wederkerige relatie. Hun gedeelde belang geldt als uitgangspunt van elk juridisch redeneringsproces, van de interpretatie van constitutionele documenten en wetgeving tot de beslechting van individuele geschillen.

Donderdag 30 maart om 11u: Prof. dr. mr. Hylkje de Jong

Het HUF-Project. Over het nut van digitale archiefontsluiting

In deze lezing ga ik in op het HUF-Project van de Vrije Universiteit in Amsterdam dat begin 2022 in samenwerking met de archieven Tresoar, Het Utrechts Archief, Nationaal Archief en Gelders Archief is gestart. Het betreft de ontsluiting van de civiele procesdossiers uit de periode 1700-1811 van het Hof van Holland, het Hof van Utrecht, het Hof van Friesland en het (later aangesloten) Hof van Gelre en Zutphen.

Ter voorbereiding van het HUF-Project is in samenwerking met Tresoar een pilootproject gestart om de civiele procesdossiers van het Hof van Friesland uit de periode tussen 1716 en 1730 te ontsluiten en te onderzoeken. In deze periode werd in 1723 de Friese Landsordonnantie uit 1602 herzien.

Ik ga kort in op het verloop van deze twee projecten. Verder bespreek ik aan de hand van enkele voorbeelden, het nut van digitale ontsluiting van deze civiele procesdossiers. In de voorbeelden besteed ik ook aandacht aan het gebruik van netwerkanalyse.

Donderdag 30 maart om 11.30u: Em. prof. dr. Fred Stevens

Oranje of Pruisen. Het Land van Turnhout, twistappel tussen Frederik I, koning van Pruisen en Johan Willem Friso, prins van Oranje (1702-1732)

Met het Verdrag van Münster (1648) komt Turnhout in het bezit van het Huis van Oranje als erfelijk leen van de koning van Spanje. Na het overlijden op 19 maart 1702 van koning-stadhouder Willem III, die het gebied heeft verkregen van Amalia van Solms, de echtgenote van Frederik Hendrik, prins van Oranje, zijn er twee partijen die de erfenis opeisen: Frederik I, koning van Pruisen, en Johan Willem Friso, prins van Oranje. De Staten-Generaal, uitvoerders van de uiterste wilsbeschikking, staan evenwel onder druk. De militaire steun van Pruisen is immers van levensbelang in de Spaanse Successieoorlog. Dit conflict verhindert evenwel een onmiddellijke inbezitneming. Na de overgave van Antwerpen op 6 juni 1706 en mislukte onderhandelingen om tot een vergelijk te komen laat Frederik I op 18 juni het kasteel en het Land van Turnhout in bezit nemen. Begin mei 1707 treft Johan Willem Friso voorbereidingen voor een proces over Turnhout voor het Leenhof van Brabant. De uitspraak op 26 mei 1708 bevestigt de eigendom van Frederik I mits betaling van

100.000 gulden aan de prins van Oranje en wordt bekrachtigd in grote revisie op 1 april 1711.

Deze uitspraak brengt evenwel geen definitieve oplossing. Op 16 april wordt in de Staten-Generaal een memorie gelezen van de afgevaardigden van de koning van Pruisen waarin deze o.a. verzoeken dat alle juridische procedures, 'specialement celle sur Turnhout', onderzocht moeten worden. Uiteraard kan ook prins Friso zich niet verzoenen met deze uitspraak. In juli wordt een verdelingsplan uitgetekend, waarbij Turnhout toekomt aan de koning van Pruisen. Deze reist persoonlijk af naar Den Haag, waar prins Friso hem zou ontmoeten om tot een vergelijk te komen. De prins verdrinkt echter tijdens zijn tocht naar Den Haag op 14 juli.

Op 27 juli stellen de Staten-Generaal een voorlopig traktaat van verdeling voor waarbij de goederen die de Pruisische koning in zijn bezit heeft, waaronder Turnhout, hem voorlopig blijven toebehoren. Maar reeds in 1712 wordt een procedure betreffende Turnhout hernomen. Op 23 februari 1713 overlijdt Frederik I en wordt hij opgevolgd door zijn zoon Frederik Willem I. De weduwe van prins Friso, prinses Maria Louisa, start nieuwe juridische procedures in naam van de minderjarige Willem Karel Hendrik Friso, de latere Willem IV. Onderhandelingen, begonnen in juli 1719, lopen op niets uit. In de winter 1720-1721 laat de Britse ambassadeur William Cardogan weten dat koning George I bereid is te bemiddelen. In september 1721 verzoekt de koning van Pruisen de markies de Prié, gevolmachtigd minister van keizer Karel VI in de Oostenrijkse Nederlanden, om van het Leenhof van Brabant opschorting te verkrijgen van de onderzoeken in het kader van de erfeniskwestie tussen de koning en het Huis Nassau-Friso. De koning van Pruisen krijgt drie maanden de tijd om de waarde te bepalen van de heerlijkheden Zevenbergen en Turnhout. Keizer Karel VI wil dat het Leenhof prompt recht doet aan het Huis Nassau-Friso. Onderhandelingen in Berlijn in juni 1722 leiden wel opnieuw tot een verdelingsplan, maar niet tot een definitieve oplossing.

Pas in 1731, nadat de voogdij van de moeder van Willem Karel Hendrik Friso is geëindigd, komt de problematiek van de erfenis van Willem III terug aan de orde. Met het *Traité de partage et d'accommodement* van 14 mei – 16 juni 1732 komt een einde aan een dertigjarig conflict. Prins Willem Friso doet definitief afstand van Turnhout maar behoudt het recht voor hem en zijn nakomelingen om de titel en de wapens van Turnhout te blijven voeren. Vandaag is koning Willem-Alexander nog steeds Heer van Turnhout.

Donderdag 30 maart om 12u: Dr. Zülâl Muslu

Professionalism redefined in extraterritorial courts: The example of the British Supreme Court in Istanbul

The consular courts are usually studied under their imperial or colonial aspects that are grounded on the principle of extraterritoriality at the core of these institutions. A well-known example of this privilege of extraterritoriality among historians of international law is provided by the British Supreme Court. Its founding father, Chief judge Sir Edmund Grimany Hornby, a descendant of Doges with important family interests in Antwerp, was appointed Chief judge of the Supreme Court in Istanbul before iterating his experience in the British Supreme Court for China and Japan. His career path makes Sir Hornby a riveting and pivotal actor in the global history of extraterritorial justice, of which one can find a good glimpse in his memoirs. His personality, as well as his professional and personal backgrounds, have left an indelible mark on the British Supreme Court and its staff, partly made of local actors.

Based on the example of the Ottoman Empire, where Sir Edmund Hornby first undertook his task as Chief judge, my paper intends to highlight an original side of this very material beyond its mere purpose of illustrating extraterritoriality. One of the major undertakings of Sir Hornby has been towards what he meant to be the 'professionalisation' of the Court's staff, adding an unexpected layer to the complex definition of legal professionals. By emphasizing his views, which were reflected in the new code of procedure of the Supreme court and largely known in the Ottoman capital, the paper participates in a singular way to dismantle Eurocentric narratives 'from within' and provides further insight into the interconnectivity with local legal actors.

Donderdag 30 maart om 13.30u: Drs. Maarten Klink

Privaatrecht in de politieke theorie van Cicero en Seneca

Waarschijnlijk zal het weinig mensen verbazen dat het *ius publicum* een belangrijke rol speelde in politiek-filosofische werken in het Oude Rome. Het is misschien minder bekend dat ook het privaatrecht een niet te onderschatten plaats innam in het antieke denken over wat de beste staat en de beste staatsvorm is. Naast privaatrechtelijke rechtsfiguren zoals de *societas* (maatschap) bood de rechtsfiguur van de *tutela* (voogdij) een populaire analogie voor het structureren van de politieke

machtsverhoudingen binnen de staat. Dit fenomeen illustreer ik aan de hand van twee bekende schrijvers: Cicero en Seneca.

In de kleine eeuw die tussen de actieve levens van beide schrijvers lag, kenden de Romeinse instellingen een ongeziene transformatie van republiek naar keizerrijk. Die context vinden we ook terug in de houdingen van beide schrijvers. Was Cicero een proponent van de gemengde constitutie van de republiek, dan voerde Seneca een niet mis te verstaan pleidooi voor de monarchie.

Toch gebruikten beide schrijvers *tutela* als juridische metafoor om hun politieke theorie te staven en hun eigen vrijheids- en staatsbegrip aanschouwelijk te maken. De manier waarop beide auteurs de metafoor gebruikten, verschilde dus danig van elkaar, maar de invloed van beide auteurs op dit gebied en de *tutela*-metafoor die zij inriepen, reikt tot ver in de moderne tijd.

Donderdag 30 maart om 13.30u: Drs. Jens Van Paemel

Het privilege van Filips de Goede aan de vrije schippers van Gent (1436)

In 1436 ontvingen de Gentse vrije schippers van Filips de Goede, na hun bijstand bij het onderdrukken van een opstand van ambachtslieden te Gent, een schriftelijke bevestiging van hun privileges.

Deze bijdrage streeft een grondige bespreking na van deze privileges door middel van een inhoudelijke en vormelijke analyse van de oorkonde van 1436. Eén van de belangrijkste zinnen in deze oorkonde blijkt tegelijk de meest raadselachtige te zijn: de vrije schippers van Gent waren zagezegd 'gefundeerd' op de Schelde, de Lieve en de Leie. Het voltooid deelwoord 'gefundeerd' lijkt te impliceren dat de vrije schippers het recht hadden om de controle uit te oefenen op deze waterwegen. Bovendien meenden de vrije schippers dat hun ambacht net tot stand was gekomen met de bedoeling om het economisch verkeer op deze waterwegen te sturen. Deze voorrechten zouden een gewoonterechtelijke basis hebben en de oorkonde zou er een schriftelijk bewijs van hebben geleverd.

Donderdag 30 maart om 14u: Drs. Geert Sluijs

De strijd om de politieke ziel van de Zuidelijke Nederlanden. Recht en bestuur in Justus Lipsius en Diodorus Tuldenus

In de Zuidelijke Nederlanden van de vroege 17e eeuw is de intellectuele invloed van Justus Lipsius (1547-1606) moeilijk te overschatten. De grote vertaler van Seneca en Tacitus was niet enkel een vooraanstaand humanist en filosoof, maar ook een invloedrijk politiek denker. Zijn *Politica* en latere *Monita* worden vaak gelezen als werken in de traditie van de vorstenspiegel, gericht op de morele vorming van de vorst. Dat hij opteerde voor dit genre om zijn politieke theorie te ontplooien (en hij had wel degelijk een zeer duidelijke, eigen theorie voor ogen, zo argumenteerden o.a. J. Papy en G. Oestreich), geeft ons echter ook een belangrijke indicatie van de inhoud van die theorie. Lipsius zag – zich baserend op de erfenis van het Romeinse keizerrijk – 's lands bestuur als een zaak die voornamelijk te maken had met de vaardigheid en morele kwaliteiten van de heerser, die als geen ander het belang van de gemeenschap in acht kon nemen en belichamen. In deze theorie verwordt de magistraat, jurist of functionaris tot adviseur, die zijn technische expertise ter beschikking van de vorst stelt of zijn wil vertaalt naar concreet beleid. Autonome besluitvorming, niet gedekt door het vorstelijk mandaat van de heerser, is dan in het beste geval inefficiënt, in het slechtste geval hoogverraad.

Diodorus Tuldenus (1594-1645) was op zijn beurt één van de meest vooraanstaande Zuid-Nederlandse juristen van zijn tijd. Hij was, als Leuvense humanist, door zijn mentor Erycius Puteanus (discipel van Lipsius) verbonden met het gedachtegoed van Lipsius. Zijn notie van prepolitieke instellingen die 'het volk' oprichtte om in zijn bestuur te voorzien, voor er een delegatie van rechtsmacht optrad van volk naar vorst, maakt het moeilijk om in zijn politieke theorie de vorst als maat en oorsprong van alle politieke macht te beschouwen. Hij hechtte in de uitoefening van openbare macht een groot belang aan de sturende invloed van het recht, en dan vooral het *ius publicum*. Zijn lange commentaren omtrent de fragmenten in het *Corpus Iuris Civilis* die handelen over het publiekrecht – waarover hij ook doceerde aan de Leuvense universiteit – en zijn veelvuldige pleidooien voor het inrichten voor een vak publiekrecht moeten dan ook gezien worden als zijn bijdragen aan een beter bestuur in de Zuidelijke Nederlanden.

Beide visies staan echter allesbehalve los van de politieke context waarin ze uitgedacht en verspreid werden. Tijdens en na het aflopen van het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) was er in de politieke culturen van Noord en Zuid immers een scheiding duidelijk geworden die (nog) niet geheel onoverbrugbaar leek. Deze paper argumenteert dat waar Lipsius essentieel is geweest in het leveren van de intellectuele onderbouw voor de manier van regeren van de Aartshertogen (en de latere Filips IV, bij monde van Aartshertogin Isabella), Tuldenus op zijn beurt moet begrepen worden als een genuanceerde tegenstander van het ontluikende, 'Spaanse' absolutisme.

Hoewel die laatste zeker een rol voorbehouden zag voor een sterke vorst, moet die vorst voor hem een plaats krijgen in een structuur met een uitgesproken rol voor het recht, de Staten, en de door juristen bevolkte Raden.

Donderdag 30 maart om 14u: Drs. Marvin Wiegand

The Right to take over a Sale in Medieval Frisia

My dissertation concerns the reception of learned law in Medieval Frisia. The focus lies on primary sources up until the 15th century that reveal the interactions between indigenous and learned law. To attain a comprehensive overview of the process of reception, I have selected five topics that align with divergent fields of law. One of these topics deals with contracts in general and the concept of *niarkap* in particular.

In this paper, I discuss the right of Frisians to take over a sale (*niarkap*/Dutch: *naasting*). This traditional custom allowed relatives or neighbours to replace the original buyer in a contract of sale. How did Frisians approach *niarkap* under the growing influence of the *ius commune*? Did they retain it, or did they abandon it in favour of allowing the owner to freely sell their land?

The sources show that *niarkap* was deeply anchored in Frisian law and custom. Nonetheless, some people questioned the validity of such a right. Fragments of a case record reveal arguments for and against it. One such argument was that *niarkap* contradicted Roman law and, therefore, should not be applied. The manner in which these arguments were made reveals how Frisians engaged with the *ius commune*. In the end, *niarkap* remained a custom in Frisia, well into the Early Modern Period. In this presentation, I will demonstrate how *niarkap* was aligned with the Frisian legal system influenced by learned law.

Donderdag 30 maart om 14.30u: Dra. Emilie Colpaint

L'élaboration d'une normativité à base historique dans le *De legationibus* d'Alberico Gentili

Les travaux d'Alberico Gentili sont truffés de renvois aux auteurs classiques latins et grecs, qu'ils soient juristes, historiens, philosophes, poètes ou grammairiens. Sa méthode est clairement définie dans le *De iure belli* (*Libri* III, 1, 14), où l'auteur écrit

Variorum, atque multorum auctorum consensus ratio magna est ou encore *Atque haec igitur plurima sunt, ex quibus ius possit confici, quod vestigamus. Ecce enim sic tradunt philosophi, legislatores, theologi, poetae, historici ; Romana Historia, Graeca, Barbara (Libri II, 20)*. Aussi, les citations d'auteurs classiques, loin de présenter un simple caractère ornementaire, semblent participer directement à l'élaboration de la norme juridique. En recourant à des *exempla* historiques, Alberico Gentili fonde ainsi un système normatif susceptible d'harmoniser les opinions contradictoires et théorise la fonction normative de l'histoire, soit le rôle de l'histoire comme source du droit.

Une telle démarche est déjà présente dans le *De legationibus*, où l'auteur entreprend une systématisation du droit des ambassades. Divisé en trois livres et en courts chapitres, le traité traite de l'origine historique des ambassades, de leur genre, missions et cérémonies (Livre I), des droits et privilèges des ambassadeurs (Livre II) ainsi que des qualités que ceux-ci doivent posséder pour remplir leurs devoirs (Livre III). Alberico Gentili dresse ainsi le portrait idéal de l'ambassadeur. En plusieurs occasions, le juriste précise en outre que son objectif n'est pas la rédaction d'un ouvrage historique mais la mise au jour des principes du droit des ambassades.

Ma présentation portera dès lors sur l'utilisation que fait Alberico Gentili, dans le *De legationibus*, des *exempla* historiques issus d'auteurs classiques. Ces sources sont variées et relèvent tant du volet juridique que de ce que nous appelons aujourd'hui les sciences humaines. Dans ce cadre, je me pencherai plus particulièrement sur les sources historiques et sur la figure de l'*exemplum*, déjà largement utilisée par les auteurs antiques. Je tenterai de déterminer ensuite comment, à partir de ces *exempla*, Alberico Gentili dégage un *corpus* juridique en matière de droit des ambassades, toujours susceptible de s'appliquer à son époque et comparera la méthode gentilienne avec celle mise en place par les auteurs contemporains qui ont également traité du droit des ambassades. En guise de conclusion, je poserai la question de l'incorporation d'une normativité non-juridique dans le discours normatif, ainsi que celle des caractéristiques et du statut de la norme ainsi créée.

Donderdag 30 maart om 14.30u: Dr. Mark Vermeer

Testamentaire praktijken in laatmiddeleeuws Brabant

Wanneer de Brabantse schepenbanken zich halverwege de vijftiende eeuw met het vastleggen van testamentaire zaken gaan bezighouden, maken zij hun intrede in een wereld die tot dan toe gedomineerd werd door kerkelijke beoorkonders. Dat zij voet aan grond krijgen, is het gevolg van de politieke omstandigheden, eisen van de lokale bevolking en de succesvolle werking van en het vertrouwen in de schepenbanken als gerechtshoven.

Bestaande studies (o.a. Godding, Byl) hebben voornamelijk naar de formele vereisten van Brabantse testamenten gekeken. In hoeverre de hierin genoemde regels ook daadwerkelijk werden toegepast, is tot heden niet aan bod gekomen. Ook de interactie tussen het Brabantse gewoonterecht, dat het erfrecht *ab intestato* omvatte, en de beschikkingen in de testamenten, is nog niet eerder bestudeerd.

Deze bijdrage bespreekt de ontwikkeling van het schepentestament gedurende de late vijftiende en vroege zestiende eeuw. Aan de hand van een *corpus* van testamenten uit de Brabantse Meierij van 's-Hertogenbosch wordt bekeken welk deel van de lokale bevolking hier gebruik van maakte, hoe deze testatoren het schepentestament inzetten als een strategisch instrument om af te wijken van de bestaande erfregels, en hoe dit voor de schepensbanken nieuwe type rechtshandeling werd ingekaderd binnen de bestaande juridische en vormelijke richtlijnen.

Donderdag 30 maart om 15u: Drs. Clemens Lokin

Isaïc Abraham Levy (1836 – 1920) over de aard en grens van de rechterlijke bevoegdheid

Isaïc Abraham Levy was een belangrijke Nederlandse jurist uit de 19^e eeuw. Maar liefst 60 jaar was hij advocaat en publiceerde hij in verschillende juridische tijdschriften. Hij was daarnaast politiek actief en richtte de Liberale Unie op.

In 1860 promoveerde de 24-jarige Levy in Leiden *magna cum laude* op zijn proefschrift getiteld “*De in den handel gebruikelijke beleenings- en prolongatiecontracten.*” Zijn begeleiders en leermeesters waren de hoogleraren Cornelis Jacobus van Assen (1788- 1859) en diens opvolger, Joël Emmanuel Goudsmit (1813-1882). Zijn eerste liefde was het handelsrecht vanwege de grote invloed van het Germaanse recht. Hij preeste het Germaanse recht omdat het werd beheerst door de trouw, goede zeden, redelijkheid en billijkheid en omdat het een sterk gemeenschapsgevoel in zich droeg. Levy erkende de kracht van het Romeinse recht, maar dat was volgens Levy met name gericht op de vrijheid van het individu en daardoor “koud als staal”.

Levy is uiteindelijk vijfmaal preadviseur geweest van de Nederlandse Juristen-Vereniging (“NJV”) en verkreeg het erelidmaatschap in 1914. Daarnaast is hij tweemaal voor korte tijd Tweede Kamerlid geweest. Afkomstig uit een arm gezin, nam hij het altijd op voor de “kleine man”, de meest kwetsbaren die hij *personae miserales* noemde. Zo stelde hij tijdens zijn Tweede Kamerlidmaatschap voor om een “homologatieakkoord” in de wet op te nemen in 1893. Vanwege een kamerontbinding is dat er toen niet gekomen. Uiteindelijk is er op 1 januari 2021 alsnog de ‘Wet homologatie onderhands akkoord’ gekomen. Deze wet regelt dat de rechtbank een

onderhands akkoord tussen een onderneming en zijn schuldeisers en aandeelhouders betreffende de herstructurering van schulden kan goedkeuren, ook wel homologeren genoemd.

Levy heeft tal van voordrachten gehouden, zo ook in 1908 in ‘de Vlaamsche Conferentie van de Balie van Antwerpen’ over de “*Aard en grens van de rechterlijke bevoegdheid*”. Levy bespreekt onder meer de rol van de rechter binnen de maatschappij, de verhouding tussen rechter en wetgever, de rol van de advocatuur (het *nobile officium*), wel of geen apart wetboek van koophandel en wel of geen *juryrechtspraak*. Over dit laatste onderwerp heeft hij een preadvies geschreven voor de NJV, dat door bijna de gehele vergadering werd aangenomen: een verpletterende overwinning van Levy op zijn tegenstanders.

Donderdag 30 maart om 15u: Dra. Marie-Sophie Silan

“Sons like daughters, and daughters like sons”. Daughters’ inheritance rights within the principality of Liège in the light of wills and marriage contracts (16th century)

In the 16th century, the customary law of Liège, a middle-sized estate of the Holy Roman Empire governed by a prince-bishop, excluded daughters from inheriting censal property located outside the “*franchise*” of the states’ cities. However, such property – lands and buildings subjected to cens and annuities (“*cens*” and “*rentes*”) – often constituted a significant part of the parental estate. Aware of the issue, and of the risks that the law might lead to situations of conflicts, including legal proceedings, between their children, many parents, together or separately, derogated from the customary rule in their will. However, marriage contracts, thus dowry, were also a means to distribute the inheritance equally among children. In this paper, I will firstly discuss the rights of daughters as fleshed out by the rules of *intestate* succession in Liège. Secondly, based upon a sample of ca. 400 marriage contracts and wills I have analysed in the context of my PhD research, I will show how, and to what extent, parents derogated from customary rules excluding daughters from the inheritance of censal property located outside the city’s grounds. Examples from legal practice will be used to try to understand the motives of this trend towards equality among children, no matter their gender.

Donderdag 30 maart om 16u: Dr. Harry Runia

De rol van prof. E.M. Meijers bij de ontwikkeling van het nieuwe Burgerlijk Wetboek in de periode 1939-1944

Mijn presentatie betreft een deel van mijn onderzoek naar de totstandkomingsgeschiedenis van het huidige Nederlandse BW. Het standaardwerk daarover is het waardevolle proefschrift (1994) van E.O.H.P. Florijn, *Ontstaan en ontwikkeling van het nieuwe Burgerlijk Wetboek*. In dit uitgebreide en goed gedocumenteerde werk zoekt men echter tevergeefs naar een beschrijving van ontwikkelingen tussen ruwweg de publicatie in 1938 van het *Gedenkboek BW 1838-1938* en de verlening van de opdracht in 1947 aan prof. E.M. Meijers 'om een nieuw burgerlijk wetboek te ontwerpen'. Wel vermeldt Florijn dat Meijers hieraan al tijdens de oorlog werkte.

Ik zou in mijn presentatie graag aandacht willen besteden aan de persoonlijke wederwaardigheden van prof. Meijers, in combinatie met zijn werk aan een vernieuwd Burgerlijk Wetboek in de periode 1939-1944. Hierover heb ik eerder ook een wat langer vertoog gehouden bij het Gronings rechtshistorisch genootschap *Pro Excolendo Iure Patrio*.

Donderdag 30 maart om 16u: Dr. Jérémie Ferrer – Bartomeu

L'analyse de la représentation iconographique des administrateurs et des administrations des anciens Pays-Bas espagnols à la Renaissance

La communication vise à présenter un projet de recherche en cours consacré à l'analyse de la représentation iconographique des administrateurs et des administrations des anciens Pays-Bas espagnols à la Renaissance. Le point d'attention est fixé sur la progressive apparition dans les représentations d'objets techniques (volumes et registres de travail, plumes d'écriture, encriers et bâtons de cire), à mesure que le pouvoir des pré-bureaucrates qui peuplent les cours souveraines et les conseils s'affermirait. La communication explore d'abord la méthodologie retenue pour la construction d'une base de données fonctionnelle avant d'explorer cinq représentations spécifiques, du début du XVIe siècle au milieu du XVIIe siècle.

Donderdag 30 maart om 16.30u: Drs. Christian Via Balole

Le travail forcé au Congo (1885-1960) : les discours de légitimation à l'épreuve du cadre juridique international

Cette thématique propose de confronter le droit applicable à des travailleurs soumis au travail forcé aux récits et discours légitimant la reconnaissance de l'État Indépendant du Congo (EIC) et du Congo belge. En effet, il est question de tester la crédibilité de ce discours à l'aune du droit applicable à l'époque.

Last but not least, ce sujet de recherche a pour objectif d'examiner si l'expérience belge a permis au Congo indépendant d'être particulièrement vigilante depuis son indépendance face à des pratiques de traite des êtres humains, d'esclavage moderne, voire de travail forcé à l'aune des normes de l'Organisation Internationale du Travail.

Donderdag 30 maart om 16.30u: Dr. Marie-Charlotte Le Bailly

Vorstenportretten in vroege edities van wetgeving in Holland en Zeeland (1500-1540): vorstelijke propaganda of slimme marketing van drukkers-boekverkopers?

Communicatie over wetgeving in de Nederlanden in de begintijd van de boekdrukkunst is nog nauwelijks bestudeerd. Net als in het Duitstalige gebied of het Franse koninkrijk maakten de hogere autoriteiten in de Nederlanden aan het begin van de zestiende eeuw onmiddellijk gebruik van de drukpers voor hun juridische en politieke communicatie, bijvoorbeeld om wetten en statuten openbaar af te kondigen. Zo waren de *keure van Zeeland* (gedrukt door Govert Bac in Antwerpen rond 1497) en de ordonnances voor het Hof van Holland van 1515 en 1518 (gedrukt door Pieter Jansz. Tyebaut in Amsterdam in 1518) bij de vroegste gedrukte staatspublicaties in de Lage Landen. Bovendien, speelde het visuele aspect van postincunabele edities van wetteksten waarschijnlijk een essentiële rol bij de verspreiding ervan. Een relatief groot aantal ervan bevat namelijk houtsneden met keizerlijke emblemen en/of paginagrote vorstenportretten. Voor het Duitstalige gebied is erop gewezen dat dergelijke houtsneden mogelijk aan de oorsprong liggen van de goedkope, losbladige portretten die heersers, met name keizer Maximiliaan I, als propaganda gebruikten en die in de eerste helft van de zestiende eeuw immens populair waren.

Omdat het vervaardigen van houtsneden een zeer arbeidsintensief en duur proces was, gebruikten drukkers houtblokken steeds opnieuw in andere boeken. Deze praktijk van hergebruik werd ook toegepast bij het drukken van afbeeldingen in edities van wetteksten. Zo zijn verschillende vorstenportretten die Willem Vorsterman voor zijn *Excellente cronike van Vlaenderen* (Antwerpen, 1531) had besteld, hergebruikt in edities van ordonnanties in 1531 en later.

In deze bijdrage wil ik een kleine waaier tonen aan geïllustreerde ordonnanties en de oorsprong van hergebruikte houtsneden traceren in kronieken en andere teksten. Veelvuldig hergebruik van houtsneden in wetteksten doet de vraag rijzen in hoeverre het louter ging om politieke communicatie (via tekst en beeld) en of het drukken van vorstenportretten in juridische teksten niet eerder een uitvinding is van boekdrukkers, die er alle belang bij hadden om zoveel mogelijk drukwerk te verkopen. Want wie immers een portret uit een kroniek of een ridderroman herkende, was wellicht eerder geneigd om zo'n mooie ordonnantie te kopen

Donderdag 30 maart om 17u: Drs. Jasper Van de Woestijne

Op het snijvlak tussen arbeid en recht. De werkrechtersraden van beroep (1910-1970) en de ontvoogding van de arbeidsrechtspraak in België

Net als het arbeidsrecht zich gaandeweg heeft ontwikkeld en losgemaakt vanuit het burgerlijk recht, zo heeft ook de arbeidsrechtspraak in België – met lekenrechters – een heel emancipatieproces achter de rug. Traditioneel worden daarbij twee grote mijlpalen belicht: het ontstaan van de werkrechtersraden (1806) en de omvorming van werkrechtersraden naar de huidige arbeidsgerechten naar aanleiding van het Gerechtelijk Wetboek (1967). Een onderbelichte cruciale stap vormt echter de wet van 15 mei 1910 op de werkrechtersraden. In het kader van deze wet wordt het toepassingsgebied van de werkrechtersraden uitgebreid naar bedienden, wordt actief en passief stemrecht voor de werkrechtersraden toegekend aan vrouwen en wordt er in elke raad een jurist geïntroduceerd. De belangrijkste innovatie van de wet van 1910 was echter dat er een eigen gespecialiseerde beroepsinstantie bij de werkrechtersraden werd ingesteld: *de werkrechtersraad van beroep*.

Deze werkrechtersraden van beroep waren bijna 60 jaar actief en waren dan ook – op het Hof van Cassatie na – gedurende 60 jaar de belangrijkste interpretator van de steeds groeiende arbeidswetgeving. Het Gerechtelijk Wetboek voorzag in 1967 de transformatie tot arbeidshof, die in 1970 voltooid werd. De werkrechtersraden van beroep reduceren tot de loutere voorloper van het arbeidshof zou de instantie echter oneer aandoen. In de vooropgestelde bijdrage wil ik aantonen dat ze niet alleen een

belangrijke, maar ook een onontbeerlijke stap in de ontvoogding van de Belgische arbeidsrechtspraak zijn gebleken.

Met dat doel zal de bijdrage als volgt worden opgebouwd. Na een korte herinnering aan hoe de werkrechtsheden precies waren opgevat, zal het belang van de wet van 1910 worden geïllustreerd, met de focus op de woelige ontstaansgeschiedenis van de werkrechtsheden van beroep. Nadien wordt een blik geworpen op de verdere evolutie van deze instantie tot 1970. Dit alles wordt in perspectief geplaatst door het te toetsen aan archiefmateriaal m.b.t. de werkrechtsheden van beroep van Gent, waarna een slotbeschouwing volgt.

Donderdag 30 maart om 17u: Drs. Nicolas Ruys

"Une grâce qui blesse le droit d'autrui"? Praktijk en theorie van het vorstelijk gratierecht in burgerlijke zaken in de Spaanse Nederlanden

De doelstelling van het onderzoeksproject is het bestuderen van de historische oorsprong en ontwikkeling in de Spaanse Nederlanden (ca. 1531-1700) van de bevoegdheid van de rechter om respijtermijnen (cf. art. 5.201 B.W.) aan de ongelukkige schuldenaar te goeder trouw toe te kennen. Hoewel de "burgerlijke gratie" tegenwoordig wordt beschouwd als een concrete illustratie van het beginsel van "billijkheid" wordt de legitimiteit van deze rechterlijke bevoegdheid vaak in twijfel getrokken, omdat zij in strijd is met de beginselen van de wilsautonomie en de bindende kracht van overeenkomsten. Naar onze mening getuigen de verschillende beperkende wettelijke voorwaarden voor het genaderecht van een grote reserve bij de wetgever, die zich bewust is van de discrepantie die dit recht in ons rechtstelsel veroorzaakt. Koning Lodewijk XIV sprak al in dat verband van "une grâce qui blesse le droit d'autrui" (een gratie die de rechten van anderen aantast).

In dit onderzoeksproject wordt daarom voorgesteld een diepgaande analyse te maken van de wortels en de historische ontwikkelingen van de genade in burgerlijke zaken, waarbij naast grondig archiefonderzoek de nadruk ligt op analyse van de rijke theologische en juridische literatuur uit de vroegmoderne tijd. Voor het archiefonderzoek vertrekken we van de gerechtelijke archieven van de Geheime Raad (*Conseil Privé*), een vorstelijke instelling die bevoegd was voor het verlenen van genadetermijnen (de zogenoemde "brieven van respyt"), waarmee betalingsfaciliteiten werden verleend aan de schuldenaar. Meer bepaald zullen wij (i) trachten te begrijpen waarom en onder invloed van welke rechtsgeleerde of ook morele stromingen het begrip "respijt" in onze rechtstelsels is verschenen, (ii) een dergelijk begrip te koppelen aan de historische ontwikkeling van de rechten en plichten van de rechter, alsook (iii) de theorie vergelijken met de vroegmoderne rechtspraktijk. Ten slotte (iv)

zullen we een vergelijking maken tussen het civiel en strafrechtelijk gratierecht om na te gaan hoe het vorstelijk genaderecht in het algemeen heeft bijgedragen tot de opbouw van de moderne Staat.

Donderdag 30 maart om 17.30u: Dr. Gert Gielis

Vroegmoderne pardonbrieven als bron voor rechtsgeschiedenis

Wie in het ancien régime voor een ernstig misdrijf werd vervolgd en een zware straf boven het hoofd hing, kon daarvoor gratie vragen aan de vorst. De Bourgondische en Habsburgse vorsten hebben zo aan duizenden onderdanen in de Nederlanden gratie verleend voor misdrijven waarop zware straffen stonden – doodslag, fraude, schaking, een religieuze overtreding, illegale houtkap, ambtsmisbruik.... De gratieprocedure vereiste een grondig onderzoek van de feiten en liet zo overvloedig ‘papier sporen’ na. De documenten i.v.m. de gratieprocedure (de pardonbrief, getuigenverslagen, medische verslagen, adviezen...) vormen een bronnencorpus dat behoort tot de meest prominente vroegmoderne archiefreeksen in het Rijksarchief omwille van zijn juridische betekenis en de rijkdom van de narratieve structuren van deze documenten. Het relaas van het misdrijf staat vaak tot in de details opgetekend. Deze levendige verhalen over conflicten, geweld en ontwrichting van het dagelijkse leven bieden een unieke blik op alledaagse lokale geschiedenis, op machtsstructuren en sociale verhoudingen en zijn daarom van belang voor verschillende historische disciplines. Bovendien bestrijken deze nauwelijks ontgonnen bronnen een uitzonderlijk lange tijdspanne. Het PARDONS-project zorgt daarom voor de ontsluiting, de valorisatie en de wetenschappelijke studie van deze unieke collectie gratiebrieven.

Ook rechtshistorici kunnen vanzelfsprekend profiteren van het PARDONS-project. Pardonbrieven laten toe om nieuwe inzichten te verwerven in de ontwikkeling van het strafrecht in de vroegmoderne Nederlanden. Deze paper presenteert daarom voor een rechtshistorisch publiek het PARDONS-project (Rijksarchief in België, UCL, KU Leuven & partners), dat met behulp van crowdsourcing en HTR een aanzienlijke reeks pardonbrieven, bewaard in het Belgische Rijksarchief, duurzaam wil ontsluiten voor verder onderzoek. Ik werp een blik op de eerste resultaten en blik vooruit op verder onderzoek, met bijzondere aandacht voor elementen die recent meer aandacht krijgen in het (rechts)historisch onderzoek: de rol van getuigen en hun verklaringen, het gebruik van medische expertise in een gerechtelijk onderzoek en de relatie tussen straf en verzoening, tussen strafrecht en herstelrecht, tussen dader en (nabestaanden van een) slachtoffer.

Vrijdag 31 maart om 9u: Niels Fieremans

Eén voor allen of allen voor één? De processtrategieën van de Italiaanse naties in laatmiddeleeuws Brugge.

Brugge was in de vijftiende eeuw een bijzondere plek. Het was een knooppunt van de Noordelijke Baltische handel en de Zuidelijke Mediterrane handel. Van alle aanwezige groepen in Brugge waren de Italianen misschien niet de meest talrijke, maar ze waren wel de meest kleurrijke. De Italiaanse steden zoals Pisa, Venetië, Genua, Lucca, en Firenze leverden een brede selectie aan luxeproducten af en de naties telden grote namen onder hun handelaars en bankiers. De Genuëes Dino Rappondi, de Luccese Giovanni Arnolfini of de Florentijn Tommaso Portinari waren Italianen van naam en faam in laatmiddeleeuws Brugge. Terzelfdertijd stellen we vast dat de Italiaanse naties zeer weinig “Vlaamse” privileges hadden. Deze charters bevestigden de bevoorrechte positie van een handelsgemeenschap in Brugge en schonken concrete voordelen in processen voor de Brugse schepenbank. Ondanks het belang van hun handel en het imago van hun handelaars, genoten de Italianen niet van dergelijke voorrechten in laatmiddeleeuws Brugge. Venetië en Genua hadden bescheiden privileges zonder procesvoordelen, en zowel Firenze als Lucca hadden geen privileges van de Vlaamse graaf. De eerdergenoemde coryfeeën van de Italiaanse handel daarentegen genoten vaak van vorstelijke bescherming en persoonlijke privileges. De vraag blijft evenwel hoe de Italianen zich als groep beschermden. Hoe behielpen de Italiaanse handelaars zich voor de Brugse rechtbank en wat zegt dit over hun positie in Brugge?

Vrijdag 31 maart om 9u: Drs. Vaclav Dvorský

The concept of fungibility in Roman law

The presentation shall deal with the attitudes of Roman lawyers towards fungibility, namely how they determined whether a thing is fungible or not. This might be done according to the objective approach given the inherent properties of things or by the subjective approach when the parties to the contract determine the fungibility of things subject to the contract. To determine which approach was used by, or at least prevalent among, Roman jurists, multiple texts from Digest as well as Institutes of Gaius shall be analysed. Firstly, a short introduction based on Gaius Commentarius III, 90 mentioning “res pondere, numero, mensura constant” shall be given. Then D 35, 2, 30, 2-5 and D 30, 30pr., which might also refer to “pondere, numero, mensura”, shall be discussed

as they might contain a subjective approach to fungibles. It is therefore necessary to determine whether this is really the case. Afterwards, we shall turn to D 19, 2, 31 which does not contain the term “pondere, numero, mensura” but contains examples of such things together with the word “tantundem”, to see whether it could enhance our perspective of fungibility in Roman law. Finally, a short conclusion on which approach Romans applied to fungibles shall be given.

Vrijdag 31 maart om 9.30u: Dr. Bruno Debaenst

Jo(o)s heeft het geweten! In het spoor van het plagiaat van Joos De Damhoudere

Tijdens mijn verblijf in Minnesota in de lente van 2022, kwam ik tijdens een bezoek aan het Stefan A. Riesenfeld Rare Books Research Center onze landgenoot Joos De Damhoudere en zijn meest bekende werk *Praxis Rerum Criminalium* tegen. Ryan Greenwood, de curator, toonde mij de twee exemplaren in hun bezit. Het eerste exemplaar behoorde ooit toe aan de Duitse jurist en rechtshistoricus Hermann Kantorowicz, terwijl de tweede kopie interessante studentennotities bevat. Ik zei tegen Ryan dat ik als Vlaamse rechtshistoricus goed vertrouwd ben met het werk. Ik wist hem ook de welbekende anecdote te vertellen dat De Damhoudere plagiaat gepleegd heeft van een ouder werk van Filips Wielant.

Enige tijd later nodigde Ryan mij uit om over De Damhoudere en zijn *Praxis* te komen vertellen voor een podcast met een doctorandus in de geschiedenis. Voor mij was dit de aanleiding om wat bij te lezen over De Damhoudere, Wielant en het plagiaatverhaal. Mijn nieuwsgierigheid was gewekt en het bleek al snel dat dit plagiaat, de ontdekking ervan en de verdere gevolgen een super spannend verhaal opleverden. Graag zou ik mijn speurtocht met jullie willen delen in het hol van de leeuw, ofte de *Alma Mater* van dé specialist der Lage Landen, Jos Monballyu.

Vrijdag 31 maart om 9.30u: Dra. Shiri Roelofs

Robertus Bellarminus (1542-1621) over het recht en de moraal van de markt: Inleiding en bronnen

Robertus Bellarminus (1542-1621) is niet systematisch gekend in de historiografie van het vroegmoderne denken over handelspraktijken, contractuele relaties en geld. Toch blijken de lessen die Bellarminus in zijn vroege carrière aan het Leuvense

Jezuïetencollege heeft gegeven een rijke bron van ideeën over het recht en de moraal van de markt. De lezing beoogt de bronnen – handgeschreven lesmateriaal en studentennotities – van een lopend doctoraatsonderzoek voor te stellen. Dit project onderzoekt in hoeverre Bellarminus teruggreep naar begrippen uit de *ius commune* traditie en voortbouwde op illustere namen verbonden aan de School van Salamanca in zijn formulering van een normatief kader voor de financiële markt.

Vrijdag 31 maart om 10u: Dra. Ana Luiza Ferreira Gomes Silva

Teaching on the “life and propriety of clerics”: Petrus Peckius (1529-1589) in light of the Council of Trent

This study investigates the theme of life and decency of clerics and how it was taught in a 16th-century classroom in the Low Countries. As *ordinarius* of canon law in the old University of Leuven, Petrus Peckius (1529-1589) discussed the subject on 27 October 1573 during a lecture that concerned the title *De vita et honestate clericorum* of the *Liber Sextus* (VI.3.1). The surviving lecture notes, annotated by a student (KBR, ms. 22153), give a brief insight into how the jurist dealt with the subject and explained it to his students, many of them clerics themselves.

Considerations of the behaviour of clerics had been present in canon law since the earliest councils and permeated different parts of the *Corpus Iuris Canonici*. These were also reiterated with the renewal of such canons by a decree of the Council of Trent (Sess. 22, c.1, *de reformatione*). In this contribution, we investigate some older canons to assess what the expression “*de vita et honestate*” encompassed. We try to understand their renewal by Trent and their historical context. It is in light of this setting that we consider the themes Peckius brought in class and his primary legal reflections.

Overall, we examine a series of rules for clerical conduct coming from old canons and the discussion in Peckius's lecture, for example concerning correct ways of dressing and strict prohibitions of gambling, bearing weapons, hunting, and acting in plays. Using these sources, we will consider canon law's notion of the ideal behaviour of clerics and its essential supposition that clerics should act as examples to be imitated by others.

Vrijdag 31 maart om 10u: Dr. C.M. (Marco) in 't Veld

Fraude en rechtstoepassing binnen de muren van de Amsterdamse Waag (17e-18e eeuw)

Emily Kadens heeft traditionele economische modellen bekritiseerd omdat ze geen rekening houden met kleine fraude. In die gevallen waren pakkansen en reputatierisico's kleiner. Een vroegmodern instrument om zowel kleine als grote fraude in maten en gewichten tegen te gaan was de waag: een gebouw waar, onder het toezicht van deskundige wegers, producten werden gewogen. In Amsterdam was het voor kooplieden verplicht goederen aan de waag te laten leveren. Uit de pleidooien van procureurs in de Schepenbank blijkt dat dit ook werkelijk gebeurde. De eerste vraag waarop we een antwoord zullen zoeken is hoe de Waag zelf gereguleerd werd. Daarbij speelden verschillende gilden een rol. Vervolgens vragen we ons af of we op basis van de pleidooien in de Schepenbank iets kunnen zeggen over de rol van de waag in het tegengaan van (kleine) fraude in de handel.

Vrijdag 31 maart om 10.30u: Drs. Wout Vandermeulen

“Concurrentie op de Noord-Zuidverbinding? De invloed van Lessius en de laatscholastiek op het denken van Hugo Grotius over monopolies”

Weinig juristen in de geschiedenis van de Nederlanden zijn zo beroemd en berucht als Hugo Grotius. Eén deel van zijn denken dat echter relatief weinig aan bod komt in de aan hem gewijde bijdragen, is de moeilijk te ontkennen aanwezigheid van een morele visie op recht en de samenleving in zijn werk. Want ondanks zijn steevaste *epitheton ornans* als “Vader van het Natuurrecht (in de betekenis: *Vernuftrecht*)”, was Grotius wel degelijk erg gelovig. Zijn bekende zinsnede “... zelfs als de God van Israël niet zou bestaan”, moet dan ook aangevuld worden met “wat natuurlijk belachelijk is”. Grotius zag zichzelf naast jurist ook als theoloog -met werken als *De veritate religionis christianae* en *Via ad pacem ecclesiasticam*- en dat is een invalshoek die in de secundaire literatuur vaak niet opgepikt wordt, zeker in de rechtsgeschiedenis.

Dit moreel-juridische denkkader van Grotius vinden we ook terug in diens denken over monopolies. Grotius bespreekt dat thema immers (weliswaar relatief kort) op drie verschillende plaatsen: in *De Iure Belli ac Pacis*, in *Mare Liberum* en in zijn minder bekende “*Florum Sparsio ad ius iustinianum*”. In deze drie bronnen komen zowel

juridische als theologische argumenten naar voren die, zoals zal blijken uit de presentatie, over het algemeen een genuanceerde indruk geven. Bijzonder interessant om na te gaan zijn de intellectuele stromingen die Grotius in dit denken beïnvloed hebben. Gelet op verwijzingen die Grotius zelf maakt in *Mare Liberum*, en op de structuur en inhoud van *De Iure Belli ac Pacis*, stel ik de hypothese op dat hij in het vormen van deze ideeën beïnvloed is geweest door de laat-scholastici van de zogenaamde “School van Salamanca”. Met name de latere generaties daarvan, met onder andere denkers als Luis de Molina, Leonardus Lessius, Juan de Salas, Juan de Lugo of Johannes Malderus beschreven en beoordeelden het fenomeen “monopolies” immers op een manier die zowel vormelijk als inhoudelijk erg sterke parallellen vertoont met de bespreking(en) van Grotius. Aan de hand van voorbeelden van werken van juristen uit Grotius’ tijd of een generatie eerder kan men aantonen dat – hoewel ook zij beïnvloeding vertonen van de scholastische traditie – zij niettemin nog een ander perspectief aanhielden dan Grotius.

Natuurlijk vereist deze hypothese nog meer onderzoek, zeker indien zij ook kan doorgetrokken worden naar andere elementen in het werk van Grotius. Het voornaamste doel van mijn presentatie is aangeven dat de idee van beïnvloeding van Grotius door de laat-scholastieke beweging wel degelijk een valabele rechtshistorische denkpiste is. Gelet op het Belgisch-Nederlands karakter van de conferentie zou ik graag werken met Leonardus Lessius als voornaamste voorbeeld van een laat-scholastiek denker rond monopolies en hun al dan niet moreel verdedigbare karakter. Het kan hopelijk de aanzet geven tot een nieuwe kijk op het werk van Grotius, een jurist wiens denken al eeuwenlang zo moeilijk vatbaar blijkt voor de rechtshistorische discipline.

Vrijdag 31 maart om 10.30u: Drs. Rodrick Van Der Smissen

***Cession des biens* als negentiende eeuwse adaptatie van het Romeinsrechtelijke *cessio bonorum*?**

Met de *Code de commerce* werd het Franse faillissementsrecht voornamelijk pro-crediteur gericht en kwam de nadruk te liggen op de liquidatie van het vermogen van de schuldenaar. Hoewel het faillissementsrecht in de *Code de commerce* van 1807 een enorme invloed uitoefende op het westerse insolventierecht, is de oorsprong ervan voor een groot deel toch terug te voeren op het Romeins recht. Ook het Romeins faillissementsrecht stond bekend om zijn rigide karakter en bood liquidatie als oplossing wanneer iemand zijn schulden niet meer kon betalen. Wat het Romeins insolventierecht betreft, is *cessio bonorum* één van de meest bekende rechtsfiguren. Doorheen de eeuwen onderging het de invloed van interpretatie en re-interpretatie.

Ook in de negentiende eeuw was er het gelijknamige concept, *cession de biens*, wat gecodificeerd staat in de *Code civil* van 1804 (artikel 1265-1270).

De benaming doet al vermoeden dat er een verband bestaat tussen de twee juridische begrippen. In dit onderzoek worden zowel commentaren op de *Code civil* die melding maken van het *cession de biens* alsook negentiende-eeuwse doctrine van Franse rechtshistorici over het Romeinsrechtelijke *cessio bonorum* bestudeerd. Met de vraag of *cession de biens* een negentiende-eeuwse adaptatie is van het Romeinsrechtelijke *cessio bonorum*, wordt in dit onderzoek de draagwijdte van beide rechtsfiguren achterhaald, gekeken naar hoe deze zich tegenover elkaar verhouden en hoe deze negentiende-eeuwse rechtshistorici het “Romeinsrechtelijke” *cessio bonorum* precies gingen interpreteren.

Vrijdag 31 maart om 11.30u: Dr. Stefano Cattelan

From Bynkershoek back to Grotius: the Law of the Sea in the Age of Mercantilism

This paper explores the persisting tensions in the development of the law of the sea between the late seventeenth century and early eighteenth century. Two opposing principles had emerged in the previous centuries, *mare clausum* (the closed seas) and *mare liberum* (the freedom of the seas). The doctrinal and diplomatic debates centred on whether states could exercise exclusive control over pelagic areas and to what extent, culminating with the publication of Hugo Grotius’s *Mare liberum* (1609) and John Selden’s *Mare clausum* (1635). What was at stake was the definition of the legal status of the sea as well as the regulation of its use, e.g. regarding seaborne trade and fisheries exploitation.

Only in the closing years of the seventeenth century, there were signs that the era of claiming exclusive sovereignty over extensive pelagic spaces was passing away; and that, instead, the policy of fixing exact boundaries for special purposes, either by international treaties or national laws, was taking its place. In this context of transition, the Dutch jurist Cornelius van Bynkershoek proposed a compromise between the ideas of freedom and dominion over the sea in the treatise *De dominio maris dissertatio* (1703). Taking inspiration from novel trends emerging in state practice, he suggested that coastal states should be entitled to hold sovereign rights over a strip of coastal waters (cannon shot rule). The remaining pelagic spaces would lie beyond state jurisdiction, hence the long-lasting dichotomy between territorial sea and high seas.

Nonetheless, the recurrent maritime conflicts of the age cyclically curtailed the freedom of navigation in practice, and jurists began to shift their attention to the rights of neutrals

in times of war, as shown by Johann Gröning's *Navigatio libera* (1693). At the same time, mercantilist policies and the "jealousy of trade" heavily affected the freedom of the sea and trade, as clearly shown by the Ostend Company affair (1722-1731). In the 1720s, Charles Philippe de Patin and other jurists defended the right of this company based in the Austrian Low Countries to navigate and trade towards India and China, recovering the Grotian idea of *mare liberum*. In conclusion, the evolution of the law of the sea 'beyond Grotius' appears more complex than traditionally assumed and deserves careful consideration.

Vrijdag 31 maart om 12u: Prof. mr. Rick Verhagen (Leuvense Rechtshistorische Lezing)

Van vuistpand naar 'floating charge'. Oorsprong en evolutie van het klassieke Romeinse pandrecht

In deze lezing zal worden besproken hoe het Romeinse pandrecht (*pignus*, *hypotheca*) grotendeels het resultaat is van een min of meer spontane rechtsontwikkeling, waarbij contractuele clausules als 'hefbomen der rechtsontwikkeling' (Ehrlich) fungeerden. Het bezitloze pandrecht (*hypotheca*), de meervoudige verpanding, het pandrecht op vorderingen, het generale pandrecht ('floating charge'), al deze varianten van *pignus* vinden hun oorsprong in transactiepraktijken. Deze ontwikkeling zal worden besproken tegen de achtergrond van het formula-proces en het edict van de praetor, dat een flexibel institutioneel kader bood voor deze evolutie van recht. Aan het slot van deze lezing zal worden onderzocht of deze evolutie heeft geleid tot een rechtsinstituut dat was aangepast aan de behoeften van de Romeinse economie.

Vrijdag 31 maart om 14u: Prof. dr. Dave De ruysscher

Jurisdictie over de Schelde, rond de Rupelmonding, in de 14de-16de eeuw

In de late middeleeuwen was de jurisdictie over de Schelde, tussen de graafschappen Vlaanderen en Zeeland en het hertogdom Brabant, voorwerp van betwistingen. In deze lezing wordt ingezoomd op jurisdictie op de rivier in het stroomgebied van de

Benedenschelde, tussen Hontemuiden, Gent en Mechelen, en wordt aan de hand van archiefbronnen aangetoond hoe jurisdictiekwesties zich stelden en werden opgelost.

Vrijdag 31 maart om 14.30u: Dr. E.G.D. van Dongen en Dr. J.M. Milo

Gewoonterecht in het vroegmoderne Utrecht. Een analyse van gewoonterecht als rechtsbron aan de hand van Radelants *Decisiones*

Het provinciaal-Utrechtse materiële recht in de zestiende eeuw was een amalgaam: een corpus dat was samengesteld uit een verscheidenheid aan rechtsbronnen, zoals gewoonterecht en geschreven recht op lokaal, regionaal, landelijk en stedelijk niveau, naast het canoniek en Romeins recht. Opvallend in dat materiële, provinciale recht is, onder meer, de aanwezigheid van gewoonterecht, de autoriteit van rechtsgeleerde auteurs en het expliciete gebruik van rechtsbeginselen en -regels die ontleend werden aan het gerecipieerde Romeinse geleerde recht waarmee een theoretisch-methodische ordening in dat amalgaam aanwezig is. Dit komt zeer mooi tot uitdrukking in het werk van Willem Radelant (1538-1611). Radelant was advocaat en raadsheer, maar hij was tot zijn afzetting en kort voor zijn overlijden in 1611 ook president van het Hof van Utrecht.

In 1637 verscheen zijn werk *Decisiones Posthumae Curiae Provincialis Traiectinae*. In dit werk wordt de rol van het gewoonterecht in verschillende zaken over onder andere feodaal erfrecht en erfpacht besproken. Zo schrijft Radelant in één van de beslissingen dat, als er bewijs is voor twee gewoontes die van elkaar afwijken, die gewoonte kracht van wet krijgt heeft die in overeenstemming is met het *ius commune* (cf. de beslissing van 24 april 1584). Op die wijze komt het geleerde recht toch om de hoek kijken.

In onze presentatie bespreken wij de rol en positie van het gewoonterecht in de hoogste provinciale rechtspraak door enkele relevante zaken te bespreken en de argumenten en bronnen te analyseren.

Vrijdag 31 maart om 15u: Dr. Caroline Laske

Textual representation as a conceptual tool for legal history research

The last few years were marked by a rapid rise in the use of computational linguistic disciplines in the humanities. In legal history research, although not at the forefront of this development, we can observe that some projects implement this transformational approach of integrating computational linguistics. LINGLAW, financed by the F.R.S-FNRS at the University of Louvain, is such a project. Its aim is to research legal sources by using the tools of linguistics to study textual representation. The hypothesis is that a legal text, like any other text, is conditioned by the various contexts within which it was produced. The mere textual evidence cannot be considered as reflecting the entire reality of how encoded rules and laws are experienced. Beyond the traditional dichotomy of law-on-paper and law-in-action, attitudes, biases and discourse are also part of the experiences of legal realities and need to be revealed and studied to fully understand the context in which laws were produced and put into practice.

The legal capacity of women set out in legal documents and court records is a prime example that needs contextual research to convey the reality of their experiences of that legal capacity, for example, in relation to their income generating activities. Adopting textual representation as a conceptual approach, the research aims to validate that the experiences of economically active women are reflected in the legal capacities afforded or denied to them, both in terms of the prescriptive/normative (customs, laws, rules) and in the exercise of legal authority (e.g., making contracts), justice (e.g., access to law courts) or non-judicial petitions. The research adopts a pragmatic approach by going beyond what the source texts stipulate and studying the actual everyday effects these had in the lives of economically active women. When legal capacities are encoded in rules/laws, the constraints are normative and the experience lies in the confrontation with formal laws/rules. When the constraints are contained in the application of the law, the judicial process, the experience is one of law in action. However, the hypothesis is that constraints experienced due to biased attitudes against women as individuals and as a group depend on the discourse with which the laws, legal processes and judicial procedures are linguistically expressed and applied. The nature of this third category of constraints lies in the language of the source texts that are drawn up by men in an entirely male socio-professional and institutional context.

Ultimately, this research can provide a conceptual blueprint to research how social perception encoded in the legal language has prevented underprivileged groups in a patriarchal society from participating fully in economic opportunities that would benefit their income-generating activities.

Vrijdag 31 maart om 15.30u: Prof. dr. Sebastiaan Vandenbogaerde

Een nieuw recht? De reconstructie van België middels de rechtbanken voor oorlogsschade (1919-1935)

Na de Verklaring van Saint-Adresse van 14 februari 1916 schoot de Belgische regering, op dat moment in ballingschap in Frankrijk, uit de startblokken om het land herop te bouwen. Daartoe namen de ministers enkele concrete initiatieven zoals het Koning Albertfonds dat zich zou inlaten met de constructie van woningen. Overtuigd van de overwinning van het “*recht over de Duitse barbarie*” bediscussieerde een aparte commissie van Belgische ministers hoe de individuele Belg gecompenseerd kon worden voor de oorlogsfeiten. Het menselijk leed net zoals de materiële schade, met zogenaamde ‘martelaarssteden’ zoals Leuven, Dinant en Ieper, was niet te overzien. Toenmalige juristen maakten gewag van ‘een nieuw recht’ dat Belgen de garantie bood op schadevergoeding door de Natie. Beducht voor eventuele misbruiken, introduceerde de Belgische regering naar Frans voorbeeld de rechtbanken en hoven voor oorlogsschade. De rechterlijke controle op de toegewezen compensaties leek toen de meest aangewezen manier, maar was het dat ook?

De rechtbanken en hoven voor oorlogsschade zijn al bij al weinig onderzocht. De (rechts)historiografie erkent hun bestaan, maar legt zich niet toe op die tijdelijke instellingen. Nochtans produceerden zij in de periode 1919 tot en met 1935 honderdduizenden vonnissen. Elke burger die materiële en/of fysieke schade had geleden kon een dossier met stavingsstukken aan de rechter voorleggen. Deze dossiers, nochtans een rijke bron om een blik te krijgen op de socio-economische stratificatie van de toenmalige maatschappij, zijn niet bewaard gebleven. De minuten van vonnissen wel. Die minuten vormen samen met andere archieven, waaronder personeelsdossiers, de basis voor deze bijdrage. Die archivalia worden getoetst aan de regelgeving en aangevuld met verdere literatuur.

De uiteenzetting zal zich toelagen op de oprichting van die hoven en rechtbanken die in elk arrondissement werden opgericht. De actoren (magistraten, staatscommissarissen, e.d.m.) worden voor het voetlicht geplaatst, net zozeer als de praktische omkadering en de daadkracht van deze instellingen. Die benadering laat toe om een aantal eerdere presumpties in de historiografie te verfijnen of te weerleggen.